

Design og håndverk vs Formgivingsfag

□ Av Else Margrethe Lefdal (lektor, Nes videregående skole /dr. stipendiat ved Høgskolen i Oslo, Avdeling for estetiske fag) og Mette Nordahl Pellerud (faglærer, Nes videregående skole, Årnes)

Bakgrunn

Etter K06 har vi stadig fått fått følgende spørsmål; «Hva er forskjellen på Design og håndverk og Formgivingsfag»? Spørsmålet har kommet fra elever som søker videregående opplæring, foreldre, kolleger ved andre utdanningsprogram og rådgivere. Lærere som underviser i Kunst og håndverk i grunnskolene har også lurt på hva som skiller disse to utdanningstilbudene i videregående skole. Usikkerhet angående innholdet kan føre til feilvalg eller at utdanningene ikke velges. Vi vil her fremheve det som er typiske ved hver retning og gi noen eksempler fra vår praksis. Til slutt vil vi trekke frem et par urimeligheter.

Studiekompetanse eller yrkeskompetanse

Etter behandlingen av St.meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring*, ble det avgjort at formgivingsfag skulle være *et eget programområde* i utdanningsprogram for studiespesialisering (SSP/FO). Design og håndverk (DH) ble opprettet som *et eget utdanningsprogram* på yrkesfag. Det ligger altså en grunnleggende forskjell her;

- SSP/FO er et studieforberedende utdanningstilbud
- DH er et yrkesfaglig utdanningstilbud

Formgivingsfag er allmenndannende

Elevene får generell studiekompetanse på studiespesialisering med Formgivingsfag. Generell studiekompetanse er det faglige grunnlaget for å søke opptak til universiteter og høyskoler. Noen studier stiller i tillegg krav om spesiell studiekompetanse, det vil si at du må ha en viss type fag (vanligvis realfag). Andre studier igjen har opptaksprøver, for eksempel ved enkelte arkitekt- og kunsthøgskoler og studier innen design- og produktutvikling. Elever kan få spesiell studiekompetanse på SSP/FO dersom de velger programfag som matematikk og/eller andre realfag i de valgfrie programfagene. Dette må det i så fall legges til rette for i timeplanene.

Et «løft»

Formgivingsfag kan velges på lik linje med de andre programfagene for å oppnå studiekompetanse. Vi ser på dette som et løft fordi de estetiske fagområdene tradisjonelt ikke har hatt denne statusen i skolen. Under Reform94 var det et tilstrekkelig antall timer med allmennfag (nå; felles programfag) som bidro til at Tegning, Form og Farge på yrkesfaglig studieretning ga studiekompetanse. Sett i lys av at vi hver dag eksponeres for utallige visuelle inntrykk og at våre omgivelser er preget av artefakter (formgitte gjenstander) mener vi dette løftet er på høy tid.

Gjenstanders forgjengselighet er større og graden av tilgjengelighet har økt. Forbrukersamfunnet og foretakenes økende behov for markedsføring og salg gjør at mange konkurrerer om vår oppmerksomhet med håp om vinning. Vi tilbys rimelige varer av varierende kvalitet og utskiftninger skjer hyppigere på grunn av høyere sesongbetoning.

Det er viktig at ungdom har kunnskap om de «formale» virkemidler som reklamebransjen benytter flittig. Samfunnet er tjent med at ungdom utvikler et «estetisk språk» slik at de kan gjøre vurderinger av innhold og kvalitet i et globalt og miljømessig perspektiv. Å tolke sine omgivelser er grunnleggende for de fleste mennesker. God kunnskap om arkitektur, design, kunst, miljø og kultur er viktig for alle i et moderne internasjonalt samfunn.

I programområde for formgivingsfag gis det grunnleggende innføring i tegning, form, farge og kunst- og kulturhistorie.

Det er nyttig å kunne skille mellom godt og mindre godt eller hva som er bestandig eller lite holdbart. Læreplanene bidrar til at elevene i SSP/FO får opplæring i å se og tolke bildekulturen og formkultur på et dypere plan. Dessuten er miljø, bærekraftig utvikling, universell utforming og brukermedvirkning temaer som vektlegges i design og arkitektur på SSP/FO.

Design og håndverk har yrkesfokus

Intensjonen med DH er at elevene skal ut i lære og videre i et yrkesløp. Ved bestått fag- eller svenneprøve får elevene en yrkeskompetanse dokumentert med henholdsvis et fag- eller svennebrev. Vi vil fremheve at intensjonen er god; elevene får i VG1 «smake» på ulike håndverksyrker gjennom arbeid med ulike materialer og teknikker. De kan også velge variable innfallsvinkler ut fra ønske om yrkesvalg. Tanken er at elevene skal bli sikre på at de gjør et riktig valg videre i VG2. Utdanningstilbudene DH og SSP/FO i K06 er vesentlig forskjellige både på det ideologiske plan og i de formelle planene. Innholdet kan likevel synes å være likt. Elevene får prøve sine kreative evner, jobbe praktisk i verksted og frembringe nye estetiske uttrykk. Sentralt i begge utdanningene står innføring og fordypning i teknikker og materialer, samt design og prosessarbeid. Digitale verktøy og fagspesifikke programvarer benyttes i både DH og SSP/FO. Fotografering og billedbehandling er en del av opplæringen i begge tilbudene.

Det typiske ved hver retning

Kunnskaper og ferdigheter i SSP/FO

Studiespesialisering med Formgivingsfag er en videreføring av det tidligere treårige løpet tegning, form og farge med studiekompetanse (Reform 94). Programområdet har to felles programfag *Visuelle kunstfag* og *Design og arkitektur*, og fagene er lagt opp med en god progresjon gjennom tre år. Det finnes fire valgfrie programfag innen programområde for Formgivingsfag. De valgfrie programfagene *Visuell kultur og samfunn*, *Scenografi og kostyme*, *Trykk og foto* er populære valg blant elevene på de skolene der de tilbys (*Samisk visuell kultur* finnes kun på få skoler).

Litt om innhold på SSP/FO

I programområde for Formgivingsfag gis det grunnleggende innføring i tegning, form, farge og kunst- og kulturhistorie. Ulike maleteknikker, teknisk tegning og beskrivende geometri øves inn. Det praktisk skapende arbeidet med teknikker og materialer vektlegges.

Med støtte i læreplanen kan det utformes prosjekter knyttet til nærmiljøet. Samarbeid med kommunen kan gi virkelighetsnære prosjekter og mer eller mindre reelle oppdrag. Det kan også jobbes tverrfaglig med andre programfag. Her kan aktuelle temaer være entreprenørskap, bærekraftig utvikling, miljø, etc. Byggeskikk, blikk på ulike kulturer, stedsutvikling, motedesign, interiøroppdrag, design av ulike gjenstander samt konstruksjon av broer er konkrete eksempler på hva vi har jobbet med i design og arkitektur. I visuelle kunsthøgskole har vi jobbet med utvikling av mange forskjellige todimensjonale bildeuttrykk samt skulptur og installasjoner.

Produksjon og dokumentasjon i DH

I DH har elevene mulighet for å undersøke ulike yrker knyttet opp mot læreplanen. I VG1 har elevene tre programfag – *Produksjon, Kvalitet og dokumentasjon* og *Prosjekt til fordypning*. Det kan synes som om det er en rekke yrker som kommer til kort i dette tilbudet. Det er nok veldig få elever i alderen 15-16 år som ser for seg et yrke som bunadstilvirker, seilmaker, taksidermist, tredreier eller gjørtler. Særløp med disse tilbudene er avhengig av at elevene søker, og bekymringen for at gamle håndverksfag "dør ut" på grunn av manglende rekruttering er høyst reell. Det er mer nærliggende at ungdom ser for seg en fremtid som frisør, utstillingsdesigner, interiørkonsulent, blomsterdekoratør, gullsmed, etc.

Kompetansemålene i VG1 Design og håndverk bærer preg av en tanke om at elevene på bakgrunn av gamle håndverksteknikker og -historie skal utvikle og designe nye og innovative gjenstander og/eller tjenester. Det er snakk om at elevene skal finne frem til egne utviklingsbehov, de skal ha fokus på trender, marked, prisberegning og salg, samt kvalitetssikre sin produksjon og kompetanse. Elevene skal ha kjennskap til håndverkshistorie og -tradisjoner innen ulike design og håndverksyrker. De skal synliggjøre og begrunne; egne ideer, arbeidsmetoder og teknikker, designprosessen, valg av materialer, etc. Fokus på helse, miljø og sikkerhet er viktig. Elevene skal bli skikket til å behandle kunder og ta i bruk relevant fagspråk. Det er også viktig at de får en forståelse av samfunnets behov for produkter og tjenester.

Litt om innholdet på DH

I praksis har vi som tidligere, undervist i fargelære, komposisjon, materiallære, tegning, etc. Vi vet at innlæring av teknikker og øvelser tar tid. Læreplanen inneholder også følgende kompetansemål: "(...)elevene skal kunne eksperimentere målrettet med teknikker, form, farge, materialer og redskaper." For å kunne ha den profesjonelle holdningen til eget arbeid som læreplanen legger opp til, må elevene først lære om form, farge, materialer og redskaper. De må ha forståelse av perspektiv, forenkling og detaljering. De må kunne bruke linjal og ulike tegneredskaper før de kan lage og legge frem arbeidstegninger og presentasjonstegninger.

Ulike interesser og nivå

Elevene skal; "kunne velge og bruke verktøy, materialer og teknikker på en hensiktsmessig og forsvarlig måte" (Udir 2006). Bare det å bruke skjærekniv riktig er kanskje en del av det reelle innholdet i dette kompetansemålet (på lavt nivå).

Vi har videre lagt opp til at elevene for eksempel skal lære å strikke, hekle, brodere og tove. De har laget komposisjoner av blomster, og utviklet produkter i leire og i metall. Vi har også gitt rom for arbeid med stell og oppsetting av hår. Et vellykket opplegg der elevene fikk prøve seg som aktiviteter for en dag, var en god strategi for involvering, aktivisering og økt læringsutbytte.

Som nevnt forventes det også på DH at arbeidet dokumenteres underveis ved hjelp av digitalt verktøy. Her er det mye å lære for mange elever, selv om PC er et kjent verktøy. Det har fungert godt å organisere "kurs" der vi først har gitt innføring i valgte teknikker. Deretter har elevene jobbet med ideutvikling (eget utviklingsbehov opp mot samfunnets behov?). Arbeidsmetoder med vekt på designprosesser, markedsanalyser og krav om å dokumentere et behov hos potensielle kunder er prøvd ut. Etter gjennomført periode har elevene fått utdelt "interne kursbevis", noe som virker motiverende på enkelte elever.

Søkertall og stipend – spørsmål om synlighet?

Urimelighet 1

Det har etter hvert vist seg at søkertallene til SSP/FO ligger forholdsvis lavt (noen skoler har god søkning). Det er stilt spørsmål ved programområdets synlighet og om informasjonen har vært god nok. Kunnskapsdepartementet viser i sin strategiplan Skapende læring (2007:22) til nettstedet www.vilbli.no. Her finner søkere en oversikt over utdanningsområder og programområder. I første kolonne finnes ikke informasjon om Formgivingsfag siden det ikke er et eget utdanningsprogram. Design og håndverk er et eget utdanningsprogram på yrkesfag og fremtrer derfor i første kolonne. DH er trolig mer synlig for elever som for eksempel ønsker å søke videregående opplæring innen "noe med design". At det ikke er gjort noe mer for å synliggjøre Formgivingsfag på ovennevnte eller lignende nettsider er urimelig!

Urimelighet 2

På Lånekassens hjemmeside kan elever se hvor mye de har rett på i utstyrstipend, men informasjon om utstyrstipend på SSP/FO fremkommer ikke her. En må i utgangspunktet vite at det ligger under studiespesialisering. Summen elevene får er avhengig av hvilket utdanningsprogram de går på. Elever på Design og håndverk får 2800 kroner, mens de på studiespesialisering får 870 kroner. Det er altså ikke tatt høyde for at elevene på SSP/FO trenger minst like mye materiell og utstyr som elever på DH. Hva er grunnen til det? Er det bare oversett, eller er det en bevisst strategi for å teoretisere dette programområdet? Kanskje tankegangen er preget av at det skal være likt for alle på SSP? Det er uansett ikke rettferdig at utstyrstipendene knyttet til DH og SSP/FO har en differanse på nærmere 2000 kroner.

Ved årets skolestart ser det imidlertid ut som at enkelte skoler nå dekker elevenes utstyrspakker til SSP/FO på lik linje med andre læremidler. Da får vi håpe at det raskt blir "likt for alle" her...

Elevene på Design og håndverk skal kunne velge og bruke verktøy, materialer og teknikker på en hensiktsmessig og forsvarlig måte.

Oppsummering

SSP/FO er for elever som ønsker

- studiekompetanse
- å studere på høyskole og universitet
- å arbeide med bilder og skulpturer
- kunnskap om kunst, design- og arkitekturhistorie
- erfaring med grafisk formgivning og layout
- å løse problemer og være innovativ/nytenkende
- å designe gjenstander til inne- og uterom
- kjennskap til designprosesser
- å lære konstruksjon og modellbygging
- å utvikle ferdigheter innen tegning
- kunnskap innen form- og fargeteori

DH er for elever som ønsker

- en yrkeskompetanse
- opplæring i bedrift (være lærling)
- å lære et håndverk
- svennebrev eller fagbrev
- kunnskap om design- og håndverkshistorie
- å jobbe med design knyttet til håndverksyrker
- kjennskap til og erfaring med innovasjon og entreprenørskap
- å arbeide i ulike materialer og teknikker
- å utvikle enkle håndverksprodukter og -tjenester
- å lære yrkesteorier og få erfaring i praksis